Ллойд Біггл-молодший

Музикороб

переклад на українську мову — Володимир Ільницький

серпень, листопад 2005 року.

Розміщую на сайті http://www.ukrcenter.com 17 листопада 2005.

Вперше цей твір було опубліковано на http://www.ukrcenter.com

Всі називають це Центром. Є й інша назва. Вона вживається в офіційних документах, її можна знайти в енциклопедії — але нею всі не користуються. Від Бомбея до Ліми знають просто Центр. Ви можете зринути з туманів, які клубочуться на Венері, проштовхнутися до стійки і почати: "Коли я був у Центрі..." — і кожен, хто почує, уважно прислухається. Можете згадати про Центр де-небудь в Лондоні, або в марсіанській пустелі, або на самотній станції на Плутоні — і вас напевно зрозуміють.

Всі і завжди не пояснюють, що таке Центр. Це неможливо, та й не потрібно. Бо всі, від немовляти і до столітнього старого, який закінчує свій життєвий шлях, всі побували там і збираються поїхати знову через рік, і ще через рік. Це країна відпусток і канікул для всієї Сонячної системи. Це багато квадратних миль американського Середнього Сходу, перероджені митецьким плануванням, безперестанною працею і неймовірними витратами. Це пам'ятник культурних досягнень людства, виник він раптово, нез'ясовно, немов фенікс, наприкінці двадцять четвертого сторіччя з зотлілого попелу культури, яка розпадалася.

Центр грандіозний, ефектний і чудовий. Він надихає, вчить і розважає. Він вселяє благоговіння, він придушує, він... все що завгодно.

І хоча лише деякі з його відвідувачів знають про це або надають цьому значення — у ньому живе примара.

Ви стоїте на оглядовій галереї величезного пам'ятника Бахові. Далеко ліворуч, на схилі пагорба, ви бачите схвильованих глядачів, що заповнили Грецький театр Аристофана. Сонячне світло грає на їхніх яскравих різнобарвних одягах. Вони поглинені виставою — щасливі очевидці того, що мільйони дивляться тільки по відеоскопу.

За театром, повз пам'ятник Данте й інститут Мікеланджело, тягнеться вдалину, обсаджений деревами, бульвар Франка Ллойда Райта. Подвійна вежа — копія Реймського собору — піднімається на обрії. Під нею ви бачите митецький ландшафт французького парку XVIII століття, а поруч — Мольєрівський театр.

Чиясь рука вчіплюється у ваш рукав, ви роздратовано обертаєтеся — і опиняєтеся віч-на-віч з якимсь старим. Його обличчя все в шрамах і зморшках, на голові — залишки сивого волосся. Його скорчена рука нагадує клішню. Придивившись, ви бачите криве, покалічене плече, жахливий шрам на місці вуха і злякано задкуєте.

Погляд запалих очей йде слідом за вами. Рука рухається у величному жесті, який охоплює все навколо до самого далекого обрію, і ви помічаєте, що багатьох пальців не вистачає, а залишені — знівечені. Лунає хрипкий голос:

— Подобається? — запитує він і очікувально дивиться на вас.

Здригнувшись, ви говорите:

— Так, звичайно.

Він робить крок уперед, і в очах його світиться нетерпляче благання:

— Я питаю: подобається вам це?

У збентеженні ви можете тільки квапливо кивнути, поспішаючи, при цьому, піти. Але у відповідь на ваш кивок зненацька з'являється дитяча радісна посмішка, звучить скрипливий сміх і торжествуючий лемент:

— Це я зробив! Я зробив все це!

Або, наприклад, стоїте ви на блискучому проспекті Платона між Вагнерівським театром, де щодня без перерв виконують в повному обсязі "Каблучку Нібелунгів", і копією театру "Глобус" XVI століття, де ранком, вдень і ввечері йдуть вистави шекспірівської драми.

У вас вчіплюється рука.

— Подобається?

Якщо ви відповідаєте захопленими похвалами, старий нетерпляче дивиться на вас і тільки чекає, коли ви скінчите, що б запитати знову:

— Я питаю: подобається вам це?

І коли ви, посміхаючись, киваєте головою, старий, сяючи від гордості, робить величний жест і кричить:

— Це я зробив!

У коридорі кожного з тисячі великих готелів, у читальному залі чудової бібліотеки, де вам безкоштовно зроблять копію кожної книги, яку ви зажадаєте, на одинадцятому ярусі залу Бетховена — скрізь до вас, накульгуючи і волочачи ноги, підходить примара, вчіплюється вам в руку і задає все те ж питання. А потім вигукує з гордістю: "Це я зробив!"

Ерлін Бак відчув за спиною її присутність, але не обернувся. Він нахилився вперед, видобуваючи лівою рукою з мультикорду рокітливі басові звуки, пальцями правої — урочисту мелодію. Блискавичним рухом він доторкнувся до однієї з клавіш, і високі дискантові ноти раптово стали повними, звучними, майже як звуки кларнета. ("Але, Господи, як не схоже на кларнет!" — подумав він.)

— Знову починається, Вел? — запитав він.

— Ранком приходив хазяїн будинку.

Ерлін завагався, торкнув клавішу, потім ще кілька клавіш, і гучні звуки сплелися у вигадливу гармонію духового оркестру. (Але який слабкий, несхожий на себе оркестр!)

— Який термін він дає цього разу?

— Два дні. І синтезатор їжі знову зламався.

— От і добре. Збігай, купи свіжого м'яса.

— На що?

Він грюкнув кулаками по клавіатурі і закричав, перекриваючи своїм голосом різкий дисонанс:

— Не буду я користуватися гармонізатором! Не дам я поденникам себе аранжувати! Якщо комерс виходить під моїм ім'ям, він має бути дійсно створений. Він може бути ідіотським, нудотним, але він буде зроблений добре. Бачить Бог, це небагато, але це все, що в мене залишилося!

Він повільно повернувся і подивився на неї — бліду, в'янучу, змучену жінку, яка двадцять п'ять років була його дружиною. Потім знову відвернувся, вперто кажучи собі, що винний не більше, ніж вона. Раз замовники реклами платять за гарні комерси стільки ж, скільки за поденщину...

— Халсі прийде сьогодні? — запитала вона.

— Сказав, що прийде.

— Дістати б грошей заплатити за квартиру...

— І за синтезатор їжі. І за новий відеоскоп. І за новий одяг. Є ж межа тому, що можна купити ціною одного комерса?!

Він почув, як вона йде, як відкриваються двері, і чекав. Двері не зачинялися.

— Уолтер-Уолтер телефонував, — сказала вона. — Сьогоднішнє ревю він присвячує тобі.

— Ах, от як? Але ж це безкоштовно.

— Я так і думала, що ти не захочеш дивитися, тому домовилася з місіс Ренник, піду з нею.

— Звичайно. Розважся.

Двері зачинилися.

Бак піднявся і подивився на свій робочий стіл. На ньому в хаотичному безладді валялися нотний папір, тексти комерсів, олівці, начерки, наполовину закінчені рукописи. Їхні неохайні стоси загрожували сповзти

на підлогу. Бак розчистив куточок і втомлено присів, витягнувши довгі ноги під столом.

— Проклятий Халсі, — пробурмотів він. — Прокляті замовники. Прокляті відеоскопи. Прокляті комерси.

Ну напиши ж що-небудь. Ти адже не поденник, як інші музикороби. Ти не штампуєш свої мелодії на клавіатурі гармонізатора, щоб машина їх за тебе гармонізувала. Ти ж музикант, а не торговець мелодіями. Напиши музику. Напиши, ну хоча б сонату для мультикорду. Вибери час і напиши.

Погляд його впав на перші рядки тексту комерса: "Якщо флаєр барахлить, якщо прямо не летить..."

— Проклятий хазяїн, — пробурмотів він, протягаючи руку за олівцем.

Продзвонив малюсінький настінний годинник, і Бак нахилився, щоб ввімкнути відеоскоп. Йому запобігливо посміхнулося ангельське обличчя церемоніймейстера.

— Знову перед вами Уолтер-Уолтер, леді і джентльмени! Сьогоднішній огляд присвячений комерсам. Тридцять хвилин комерсів одного із найталановитіших сучасних музикоробів. Сьогодні в центрі нашої уваги...

Різко пролунали фанфари — фальшива мідь мультикорду.

— ...Ерлін Бак!

Мультикорд заграв вигадливу мелодію, яку Бак написав п'ять років тому для реклами темперського сиру, почулись оплески. Гугняве сопрано заспівало, і нещасний Бак застогнав про себе.

"Найвитриманіший сир — сир, сир, сир. Старий витриманий сир — сир, сир, сир".

Уолтер-Уолтер носився по сцені, рухаючись в такт мелодії, збігаючи в зал, щоб поцілувати яку-небудь поважну домогосподарку, яка прийшла сюди відпочити, і сяючи під вибухи реготу.

Снову пролунали фанфари мультикорду, і Уолтер-Уолтер, стрибнувши назад на сцену, розпростер руки над головою.

— Слухайте, дорогі глядачі! Чергова сенсація вашого Уолтера-Уолтера — Ерлін Бак.

Він таємниче озирнувся через плече, зробив навшпиньках кілька кроків вперед, приклав палець до губ і голосно сказав:

— Давним-давно жив-був ще один композитор, на ім'я Бах. Він був, кажуть, справжній атомний музикороб, цей хлопець. Жив він приблизно чи то чотири, чи то п'ять, чи навіть шість сторіч назад, але є всі підстави припускати, що Бах і Бак ходили б у наш час пліч-о-пліч. Ми не знаємо, який був Бах, але нас цілком влаштовує Бак. Ви згодні зі мною?

Вигуки. Оплески. Бак відвернувся, руки його тремтіли, відраза душила його.

— Починаємо концерт Бака з маленького шедевра, який Бак створив для пінистого мила. Оформлення Брюса Комбза. Дивіться і слухайте!

Бак встиг вимкнути відеоскоп саме в той момент, коли через екран пролітала перша порція мила. Він знову взявся за текст комерса, і в його голові почала формуватись ниточка мелодії: "Якщо флаєр барахлить, якщо прямо не летить, не летить, не летить — ви маєте потребу в послугах фірми Вейрінг!"

Тихенько мукаючи про себе, він накидав ноти, які то вибігали вгору по лінійках, то спрямовувались вниз, як несправний флаєр. Це називалося музикою слів у ті часи, коли слова і музика щось значили, коли не Бак, а Бах шукав музичного виразу таким грандіозним поняттям, як "рай" і "пекло".

Бак працював повільно, час від часу перевіряючи звучання мелодії на мультикорді, відкидаючи цілі пасажі, напружено намагаючись знайти гуркітливий акомпанемент, який був би схожий на звук флаєра. Але ні: фірмі Вейрінга це не сподобається. Адже вони широко сповіщали, що їхні флаєри безшумні.

Раптом він зрозумів, що дверний дзвоник вже давно нетерпляче дзвонить. Він клацнув тумблером, і йому посміхнулося пухке обличчя Халсі.

— Піднімайся! — сказав йому Бак.

Халсі кивнув і зник.

Через п'ять хвилин він, перевалюючись, увійшов, опустився на стілець, який осів під його масивним тілом, кинув свою валізку на підлогу і витер обличчя.

— У-ф-ф! Хотів би я, щоб ви перебралися нижче. Або хоч у такий будинок, де були б сучасні зручності. До смерті боюся цих старих ліфтів.

— Я збираюся переїхати, — сказав Бак.

— Прекрасно. Саме час.

— Але можливо, кудись ще вище. Хазяїн дав мені дводенний термін.

Халсі поморщився і сумно похитав головою.

— Зрозуміло. Ну що ж, не буду тримати тебе в нетерпінні. От чек за комерс про мило Сана-Соуп.

Бак узяв чек, глянув на нього і насупився.

— Ти не платив внесків у союз, — сказав Халсі. — Довелося, розумієш, утримати...

— Так. Я і забув...

— Люблю мати справу із Сана-Соуп. Негайно дістаєш гроші. Багато фірм чекають кінця місяця. Сана-Соуп — теж не бог зна що, однак вони заплатили.

Він клацнув замком валізки і витяг відтіля папку.

— Тут у тебе є кілька гарних трюків, Ерлін, мій хлопчик. Їм це сподобалося. Особливо от це, у басовій партії: "Спів піни, спів піни". Спочатку вони заперечували проти кількості співаків, але тільки до прослуховування. А осьде їм потрібна пауза для оголошення.

Бак подивився і кивнув.

— А що якщо залишити це остинато — "спів піни, спів піни" — як фон для оголошення?

— Пролунає незле. Це гарно придумано. Як, пак, ти це назвав?

— Остинато.

— А-а, так. Не розумію, чому інші музикороби цього не вміють.

— Гармонізатор не дає таких ефектів, — сухо сказав Бак. — Він тільки гармонізує.

— Дай їм секунд тридцять цього "співу піни" у вигляді фону. Вони можуть вирізати його, якщо не сподобається.

Бак кивнув і зробив позначку на рукописі.

— Так, ще аранжування, — продовжував Халсі. — Дуже шкода, Ерлін, але ми не можемо дістати виконавця на французькому ріжку. Доведеться замінити цю партію.

— Нема виконавця на ріжку? А чим поганий Ренник?

— У чорному списку. Союз виконавців заніс його в чорний список. Він поїхав гастролювати на Західний берег. Грав задарма, навіть витрати сам сплатив. От його і занесли в список.

— Пригадую, — задумливо простягнув Бак. — Товариство пам'ятників мистецтва. Він зіграв їм концерт Моцарта для ріжка. Для них це теж був останній концерт. Хотів би я його почути, хоча б на мультикорді...

— Тепер-то він може грати його скільки завгодно, але йому будь-коли більше не заплатять за виконання. Отож — перероби цю партію ріжка для мультикорду, бо інакше дістану для тебе сурмача. Він міг би грати з конвертером.

— Це зіпсує весь ефект.

Халсі посміхнувся:

— Звучить зовсім однаково для всіх, крім тебе, мій хлопчик. Навіть я не бачу різниці. У нас є скрипки і віолончель. Чого тобі ще потрібно?

— Невже й у лондонському союзі немає виконавця на ріжку?

— Ти хочеш, щоб я притяг його сюди для одного трихвилинного комерса. Будь розсудливий, Ерлін! Можна зайти за цим завтра?

— Так. Ранком буде готово.

Халсі потягнувся за валізкою, знову кинув її і нагнувся вперед.

— Ерлін, я про тебе турбуюся. У моєму агентстві двадцять сім музикоробів. Ти заробляєш менше всіх! За минулий рік ти отримав 2200. А в інших найменший заробіток був 11 тисяч.

— Це для мене не новина, — сказав Бак.

— Може бути. У тебе не менше замовників, ніж у кожного іншого. Ти це знаєш?

— Ні, — сказав Бак. — Ні, цього я не знав.

— А це так і є. Але грошей ти не заробляєш. Хочеш знати, чому? Причини дві. Ти витрачаєш занадто багато часу на кожен комерс і пишеш їх занадто добре. Замовники можуть використовувати один твій комерс багато місяців — іноді навіть кілька років, як той, про темперський сир. Люди люблять їх слухати. А якби ти не писав так по-диявольськи добре, ти міг би працювати швидше, замовникам доводилося б брати більше твоїх комерсів і ти більше заробив би.

— Я думав про це. А якби і ні, то Вел все одно б мені про це нагадала. Але це даремно. Інакше я не можу. От якби якось змусити замовника платити за гарний комерс більше...

— Неможливо! Союз не підтримає цього, тому що гарні комерси означають менше роботи, та й більшість музикоробів і не зможуть написати дійсно гарний комерс. Не думай, що мене турбують тільки справи мого агентства. Звичайно, і мені вигідніше, коли ти більше заробляєш, але мені вистачає інших музикоробів. Мені просто неприємно, що мій кращий працівник одержує так мало. Ти якийсь відсталий, Ерлін. Витрачаєш час і гроші на збирання цих стародавностей — як, пак, їх називають?

— Патефонні платівки.

— Так. І ці цвілі старі книги про музику. Я не сумніваюся, що ти знаєш про музику більше, ніж хто завгодно, але що це тобі дає? Звичайно ж, не гроші. Ти краще всіх, і намагаєшся стати ще краще, але що краще ти стаєш, то менше заробляєш. Твій прибуток падає з кожним роком. Чи міг би ти час від часу ставати посередністю?

— Ні, — сказав Бак. — У мене це не вийде.

— Подумай гарненько.

— Так, щодо цих замовників. Деяким дійсно подобається моя робота. Вони платили б більше, якби союз дозволив. А якщо мені вийти із союзу?

— Не можна, мій хлопчик. Я б не зміг, брати твої речі — у всякому випадку, я б незабаром залишився не при справах. Союз музикоробів натиснув би де треба, а союзи виконавців і текстовиків внесли б тебе в чорний список. Джемс Дентон заодно із союзами, і він зняв би твої речі з відеоскопу. Ти швиденько втратив би всі замовлення. Будь-якому замовникові не під силу боротись з такими ускладненнями, та й всі не захочуть вплутуватися. Так що спробуй час від часу бути посередністю. Подумай про це.

Бак сидів, вп'явшись у підлогу.

— Я подумаю.

Халсі насилу встав, обмінявся з Баком коротким рукостисканням і пошкандибав до дверей. Бак повільно піднявся і відкрив шухляду столу, у якому він зберігав свою жалюгідну колекцію стародавніх платівок. Дивна і дивовижна музика...

Тричі за всю свою кар'єру Бак писав комерси, які звучали по півгодини. Зрідка в нього бували замовлення на п'ятнадцять хвилин. Але звичайно він був обмежений п'ятьма хвилинами або й того менше. Але ж композитори, такі як цей Бах, писали речі, що виконувалися по годині або більше, — і писали навіть без тексту!

Вони писали для справжніх інструментів, навіть для деяких незвичайно звучних інструментів, на яких всі вже більше не грають, наприклад фаготів, пікколо, роялів.

"Проклятий Дентон! Проклятий відеоскоп! Прокляті союзи!"

Бак з ніжністю перебирав пластинки, поки не знайшов одну з ім'ям Баха. "Магніфікат". Потім він відклав її — у нього був занадто пригнічений настрій, щоб слухати.

Шість місяців назад Союз виконавців заніс у чорний список останнього гобоїста. Тепер — останнього виконавця на ріжку, а серед молоді нікому більше вчитися грати на інструментах. Бо ж навіщо, коли є стільки чудесних машин, які відтворюють комерси без найменшого зусилля виконавця? Навіть мультикордистів стало зовсім мало, а мультикорд міг при бажанні грати автоматично.

Бак стояв, розгублено оглядаючи всю кімнату, від мультикорду до робочого столу і пошарпаної шафи з пластику, де стояли його старовинні книги по музиці. Двері розчинилися, поспішно ввійшла Вел.

— Халсі вже був?

Бак вручив їй чек. Вона взяла його, з нетерпінням глянула і розчаровано підняла очі.

— Мої внески в Союз, — пояснив він. — Я заборгував.

— А-а. Але все-таки це хоч щось.

Її голос був млявий, невиразний, начебто ще одне розчарування не мало значення. Вони стояли, ніяково дивлячись один на одного.

— Я дивилася частину "Ранку з Меріголд", — сказала Вел. — Вона говорила про твої комерси.

— Незабаром повинна бути відповідь щодо того комерса про тютюн Сло, — сказав Бак. — Може, ми вмовимо хазяїна почекати ще тиждень. А зараз я піду прогуляюся.

— Тобі б треба більше гуляти...

Він закрив за собою двері, старанно обрізавши кінець її фрази. Він знав, що буде далі. Знайди де-небудь роботу. Піклуйся про своє здоров'я і проводь на свіжому повітрі кілька годин в день. Пиши комерси у вільний час — адже вони не дають великих прибутків. Хоча б доти, поки ми не встанемо на ноги. А якщо ти не бажаєш, я сама піду працювати.

Але далі слів вона не йшла. Наймачеві досить було кинути один погляд на її кволе тіло і втомлене похмуре обличчя. І Бак сумнівався, що з ним обійшлися б хоч трохи краще.

Він міг би працювати мультикордистом і пристойно заробляти. Але тоді доведеться вступити в Союз виконавців, а отже, вийти із Союзу музикоробів. Якщо він це зробить, він більше не зможе писати комерси.

Прокляті комерси!

Вийшовши на вулицю, він з хвилину простояв, спостерігаючи за юрбами, які линули повз нього на тротуарі, який швидко рухається. Дехто кидав швидкий погляд на цю високу, незграбну, лисіючу людину в потертому, погано сидячому костюмі. Бак втяг голову в плечі і незграбно покрокував по нерухомому узбіччю. Він знав, що його приймуть за звичайного бурлаку і що всі будуть поспішно відводити погляд, муркочучи про себе уривки з його комерсів.

Він повернув у переповнений ресторан, знайшов собі столик і замовив пива. На задній стіні був величезний екран відеоскопу, де комерси ішли один за іншим без перерви. Якийсь час Бак прислухався до них — спочатку йому було цікаво, що роблять інші музикороби, потім його охопила відраза.

Відвідувачі довкола нього дивилися і слухали, не відриваючись від їжі. Деякі судорожно кивали головами в такт музиці. Кілька молодих пар танцювали на маленькому майданчику, вміло змінюючи темп, коли закінчувався один комерс і починався інший.

Бак засмучено спостерігав за ними і думав про те, як все змінилося. Колись, він знав, була спеціальна музика для танців і спеціальні групи інструментів для її виконання. І люди тисячами ходили на концерти, сиділи в кріслах і дивилися тільки на виконавців.

Все це зникло. Не тільки музика, але і мистецтво, література, поезія. П'єси, які він читав у шкільних підручниках свого діда, давно забуті.

"Відеоскоп Інтернешнл" Джемса Дентона вирішив, що люди повинні одночасно дивитися і слухати. "Відеоскоп Інтернешнл" Джемса Дентона вирішив, що при цьому увага публіки не може витримати довгої програми. І з'явилися комерси.

Прокляті комерси!

Через годину, коли Вел повернулася додому, Бак сидів у куті, розглядаючи розпатлані книги, які збирав ще тоді, коли їх друкували на папері, — розрізнені біографії, книги по історії музики, по теорії музики і композиції. Вел двічі оглянула кімнату, перш ніж помітила його, потім підійшла до нього з тривожним, трагічним виразом обличчя.

— Зараз прийдуть лагодити синтезатор їжі.

— Добре, — сказав Бак.

— Але хазяїн не хоче чекати. Якщо ми не заплатимо йому післязавтра, не заплатимо всього, — нас виселять.

— Ну виселять.

— Куди ж ми подінемося!? Адже ми не зможемо де завгодно влаштуватися, не заплативши вперед!

— Отже, будь-де не влаштуємося.

Вона з риданням вибігла в спальню.

На наступний ранок Бак подав заяву про вихід із Союзу музикоробів і вступив у Союз виконавців. Кругле обличчя Халсі сумно витягнулося, коли він дізнався цю новину. Він дав Баку в борг, щоб сплатити вступний внесок у союз і заспокоїти хазяїна квартири, і в красномовних виразах

висловив свій жаль, поспішно випроваджуючи музиканта зі свого кабінету. Бак знав, що Халсі, не втрачаючи часу, передасть його клієнтів іншим музикоробам — людям, які працювали швидше, але гірше. Бак відправився в Союз виконавців, де просидів п'ять годин, очікуючи направлення на роботу. Нарешті його провели в кабінет секретаря, що недбало показав йому на крісло і підозріло оглянув його.

— Ви перебували у виконавському союзі двадцять років тому і вийшли з нього, щоб стати музикоробом. Вірно?

— Вірно, — сказав Бак.

— Через три роки ви втратили право черговості. Ви це знали, так?

— Ні, але не думав, що це так важливо. Адже гарних мультикордистів не так вже й багато.

— Гарної роботи теж не так вже й багато. Вам доведеться почати все спочатку. — Він написав щось на листку паперу і простягнув його Баку. — Цей платить добре, але люди там погано уживаються. У Ленкі не так вже й просто працювати. Подивимося, може, ви не будете занадто дратувати його...

Бак знову виявився за дверима і стояв, пильно розглядаючи аркуш.

На тротуарі, що рухається, він добрався до космопорту Нью-Джерсі, поблукав трохи в старих нетрях, ледь знаходячи дорогу, і нарешті знайшов потрібне місце майже поруч із зоною радіації космопорту. Напіврозвалений будинок носив сліди давньої пожежі. Під старенними стінами крізь штукатурку, яка обсипалася, пробивалися бур'яни. Доріжка з вулиці вела до тьмяно освітленого прорізу в куті будинку. Криві сходинки вели вниз. Над головою світила яскравими вогнями величезна вивіска, звернена вбік порту: "ЛЕНКІ".

Бак спустився, увійшов — і запнувся: на нього обрушилися неземні запахи. Лілуватий дим венерианського тютюну висів, як тонка ковдра, посередині між підлогою і стелею. Різкі нудотні випари марсіанського віскі змусили Бака відсахнутися. Бак ледь встиг помітити, що тут зібралися зоряні пілоти, які загуляли з повіями, перш ніж перед ним виросла масивна фігура швейцара з карикатурною подобою обличчя, поборозненого шрамами.

— Кого-небудь шукаєте?

— Містера Ленкі.

Швейцар тикнув великим пальцем убік стійки і шумно відступив назад у тінь. Бак пішов до стійки.

Він легко знайшов Ленкі. Хазяїн сидів на високому табуреті за стійкою і, витягнувши голову, холодно дивився на Бака, що підходив. Його бліде обличчя в тьмяному димному освітленні було напружене і похмуре. Він сперся ліктями об стійку, поторкав свій розплющений ніс двома пальцями волохатої руки й уп'явся на Бака налитими кров'ю очима.

— Я Ерлін Бак, — сказав Бак.

— А-а. Мультикордист. Зможеш грати на цьому мультикорді, хлопче?

— Звичайно, я ж умію грати.

— Всі так кажуть. А в мене, наприклад, тільки двоє за останні п'ять років дійсно вміли. Здебільшого приходять сюди й уявляють, що поставлять цю штуку на автоматичне керування, а самі будуть тикати по клавішах одним пальцем. Я хочу, щоб на цьому мультикорді грали, хлопче, і скажу прямо — якщо не вмієш грати, краще відразу

відправляйся додому, тому що в моєму мультикорді нема автоматичного керування. Я його виламав.

— Я вмію грати, — сказав йому Бак.

— Добре, це скоро з'ясується. Союз розцінює це місце за четвертим класом, але я буду платити по першому, якщо ти вмієш грати. Якщо ти дійсно вмієш грати, я підкину тобі збільшення, про яке союз не дізнається. Працювати із шести вечора до шести ранку, але в тебе буде багато перерв, а якщо захочеш їсти або пити — запитуй все що завгодно. Тільки легше з гарячливим. П'яниця-мультикордист мені не потрібний, хоч наскільки би він був гарний. Роза!

Він проревів вдруге, і з бічних дверей вийшла жінка. Вона була у вицвілому халаті, і її поплутане волосся неохайно звисало на плечі. Вона повернула до Бака маленьке гарненьке личко і зухвало оглянула його.

— Мультикорд, — сказав Ленкі. — Покажи йому.

Роза кивнула, і Бак пішов за нею в глибину залу. Раптом він зупинився в здивуванні.

— В чому справа? — запитала Роза.

— Тут нема відеоскопів!

— Давно! Ленкі говорить, що пілоти хочуть дивитися на що-небудь краще мильної піни і повітряних автомобілів. — Вона хихикнула. — На що-небудь схоже на мене, наприклад.

— Будь-коли не чув про ресторан без відеоскопу.

— Я теж, поки не прийшла сюди. Зате Ленкі тримає нас трьох, щоб співати комерси, а ви будете нам грати на мультикорді. Сподіваюся, ви впораєтеся. У нас тиждень не було мультикордиста, а без нього важко співати.

— Впораюсь, — сказав Бак.

Тісна естрада тяглася в тому кінці залу, де в інших ресторанах Бак звик бачити екран відеоскопу. Він помітив, що колись такий екран був і тут. На стіні ще виднілися його сліди.

— У Ленкі був заклад на Венері, коли там ще не було відеоскопів, — сказала Роза. — У нього свої уявлення про те, як потрібно розважати відвідувачів. Хочете подивитися свою кімнату?

Бак не відповів. Він розглядав мультикорд. Це був старий розбитий інструмент, який чимало побачив на своєму віці і містив сліди не однієї п'яної бійки. Бак спробував пальцем фільтри тембрів і тихенько вилаявся про себе. Більшість їх була зламана. Тільки кнопки флейти і скрипки клацнули нормально. Отже, дванадцять годин в добу він буде проводити за цим розладнаним і зламаним мультикордом.

— Хочете подивитися свою кімнату? — повторила Роза. — Ще тільки п'ята година. Можна гарненько відпочити перед роботою.

Роза показала йому вузьку комірку за стійкою. Він витягнувся на твердому ліжку і спробував розслабитися. Дуже скоро настала шоста година, і Ленкі з'явився в дверях, надячи його пальцем.

Він зайняв своє місце за мультикордом і сидів, перебираючи клавіші. Він не хвилювався. Не було таких комерсів, які б він не знав, і за музику він не побоювався. Але його бентежило оточення. Хмари диму стали густіше, очі в нього щипало, а пари спирту дратували ніздрі при кожнім глибокім вдиху.

Відвідувачів було ще мало: механіки в замазюканих робочих костюмах, чепуруни-пілоти, кілька цивільних, які віддавали перевагу міцним напоям і не звертали будь-якої уваги на навколишнє. І жінки. По дві жінки, відзначив він, на кожного чоловіка в залі.

Раптово в залі вчинилось пожвавлення, почулись вигуки схвалення, нетерпляче постукування ніг. На естраду піднявся Ленкі з Розою й іншими співачками. Спочатку Бак жахнувся: йому здалося, що дівчата оголені; але коли вони підійшли ближче, він розглянув їх коротенькі пластикові вбраннячка. "А Ленкі має слушність, — подумав він. — Зоряні пілоти зволіють дивитися на них, а не на комерси з акторами на екрані".

— Розу ти вже знаєш, — сказав Ленкі. — Це Занна і Мей. Давайте починати.

Він пішов, а дівчата зібралися біля мультикорду.

— Які комерси ви знаєте? — запитала Роза.

— Я їх всі знаю.

Вона подивилася на нього із сумнівом.

— Ми співаємо всі разом, а потім по черзі. А ви... ви впевнені, що ви їх всі знаєте?

Бак натиснув педаль і взяв акорд.

— Ви собі співайте, а я не підведу.

— Ми почнемо з комерса про смачний солод. Він звучить от так. — Вона тихенько наспівала мелодію. — Знаєте?

— Я його написав, — сказав Бак.

Вони співали краще, ніж він очікував. Акомпанувати їм було неважко, і він міг стежити за відвідувачами. Голови погойдувалися в такт музиці. Він швидко вловив загальний настрій і почав експериментувати. Пальці його самі винайшли розкотистий ритмічний супровід у басах. Намацавши ритм, він заграв у повну силу. Основну мелодію він покинув, надавши дівчатам самим вести її, а сам пройшовся по всій клавіатурі, щоб розфарбувати потужній ритмічний малюнок.

У залі почали притоптувати ногами. Дівчата на сцені розгойдувалися, і Бак відчув, що він сам погойдується назад і вперед, захоплений невтримною музикою. Дівчата доспівали слова, а він продовжував грати, і вони почали знову. Пілоти посхоплювалися на ноги, ляскаючи в долоні і розгойдуючись. Деякі підхопили своїх жінок і почали танцювати у вузьких проходах між столами. Нарешті Бак виконав заключний каданс і опустив голову, важко дихаючи і витираючи чоло. Одна з дівчат звалилася без сил прямо на сцені, і інші допомогли їй піднятися. Вони втекли під скажені оплески.

Бак відчув чиюсь руку на своєму плечі. Ленкі. Без усякого виразу на потворному обличчі він глянув на Бака, повернувся, щоб оглянути схвильованих відвідувачів, знову повернувся до Бака, кивнув і пішов.

Роза повернулася одна, все ще важко дихаючи.

— Як щодо комерса про парфуми "Саллі Енн"?

— Скажіть слова, — попросив Бак.

Вона продекламувала слова. Невелика трагічна історія про те, як розладнався роман однієї дівчини, яка не вживала "Саллі Енн".

— Змусимо їх плакати? — запропонував Бак. — Тільки зосередьтеся. Історія сумна, і ми змусимо їх заплакати.

Вона встала біля мультикорду і жалібно заспівала. Бак повів тихий проникливий акомпанемент і, коли почався другий куплет, зімпровізував загасаючу мелодію. Зоряні пілоти тривожно притихли. Чоловіки не плакали, але дехто з жінок голосно схлипував, і, коли Роза скінчила, настало напружене мовчання.

— Жвавіше, — прошипів Бак. — Піднімемо настрій. Співайте що-небудь — що завгодно!

Вона взялася за інший комерс, і Бак змусив пілотів підхопитися на ноги захоплюючим ритмом свого акомпанементу.

По черзі виступали дівчата, а Бак неуважно поглядав на відвідувачів, вражений таємничою силою, яка виходила з його пальців. Імпровізуючи й експериментуючи, він викликав у людей найпротилежніші почуття. А в голові в нього непевно ворушилася одна думка.

— Настав час зробити перерву, — сказала нарешті Роза. — Краще візьміть-но чого-небудь поїсти.

Сім тридцять. Півтори години безперервної гри. Бак відчув, що його сили і почуття виснажилися, байдужо взяв тацю з обідом і відніс його в комірку, що називалася його кімнатою. Голоду він не почував. Він із сумнівом принюхався до їжі, спробував її — і жадібно проковтнув. Справжня їжа, після багатьох місяців синтетичної!

Він трохи посидів на ліжку, роздумуючи, скільки часу відпочивають дівчата між виступами. Потім пішов шукати Ленкі.

— Не хочеться мені даремно сидіти, — сказав він. — Не заперечуєте, щоб я пограв?

— Без дівчат?

— Так.

Ленкі сперся ліктями на стійку, — зібрав підборіддя в кулак і якийсь час сидів, дивлячись відсутнім поглядом на протилежну стінку.

— Сам будеш співати? — запитав він нарешті.

— Ні. Тільки грати.

— Без співу? Без слів?

— Так.

— Що ти будеш грати?

— Комерси. Або, може, що-небудь імпровізуватиму.

Довге мовчання. Потім:

— Думаєш, що зможеш грати, поки дівчат нема?

— Звичайно, зможу.

Ленкі як і раніше зосереджено дивився на протилежну стінку. Його брови зійшлися, потім розійшлися і зійшлися знову.

— Добре, — сказав він. — Дивно, що я сам до цього не додумався.

Бак непомітно зайняв своє місце біля мультикорду. Він тихо заграв, зробивши музику ненастирливим тлом до гучних розмов, які наповнювали зал. Коли він підсилив звук, обличчя повернулися до нього.

Він розмірковував про те, що думають ці люди, вперше в житті чуючи музику, що не має стосунку до комерса, музику без слів. Він напружено спостерігав і був задоволений тим, що опанував їхньою увагою. А чи може він змусити їх піднятися з місць одними лишень позбавленими життя тонами мультикорду? Він додав мелодії чіткий ритмічний малюнок, і в залі почали притупувати ногами.

Коли він знову підсилив гучність звуку Роза вискочила через двері і поспішила на сцену. Її жвава фізіономія виражала розгубленість.

— Все в порядку, — сказав їй Бак. — Я просто граю, щоб розважитися. Не виходьте, поки не будете готові.

Вона кивнула і пішла. Червоновидий пілот біля сцени подивився знизу на чіткі контури її юного тіла і посміхнувся. Як зачарований, Бак вп'ялився в грубу, вимогливу хіть на його обличчі, а руки його бігали по клавіатурі в пошуках її музичного вираження. Так? Або так? Або...

От воно! Тіло його розгойдувалося, і він відчув, що сам потрапив під владу безжалісного ритму. Він натиснув ногою регулятор гучності і повернувся, щоб подивитися на відвідувачів.

Всі очі, начебто в гіпнотичному трансі, були спрямовані в його кут. Бармен застиг нахилившись і роззявивши рот. Відчувалося якесь хвилювання, було чути напружене човгання ніг, нетерплячий скрип стільців. Нога Бака ще сильніше натисла на регулятор.

З жахом спостерігав він за тим, що відбувалося внизу. Хіть спотворила обличчя. Чоловіки підхоплювалися, тяглися до жінок, хапали їх, обіймали. З гуркотом звалився стілець, за ним стіл, але всі, здавалося, не помічали цього. З якоїсь жінки, шалено розвіваючись, злетіла на підлогу сукня. А пальці Бака все пурхали по клавішах, не підкоряючись більше його владі.

Неймовірним зусиллям він відірвався від клавіш. У залі, немов грім, вибухнуло мовчання. Він почав тихо награвати тремтячими пальцями щось безбарвне. Коли він знову глянув у зал, порядок був відновлений. Стіл і стілець стояли на місцях, і відвідувачі сиділи, явно почуваючи полегшення — всі, крім однієї жінки, яка, в очевидній зніяковілості, поспішно натягала сукню.

Бак продовжував грати спокійно, поки не повернулися дівчата.

Шоста година ранку. Тіло ломило від втоми, руки боліли, ноги затекли. Бак насилу спустився вниз. Ленкі стояв, чекаючи його.

— Оплата по першому класу, — сказав він. — Будеш працювати в мене скільки хочеш. Але легше з цим, добре?

Бак подумав про Вел, яка скулилася в похмурій кімнаті і живе на синтетичній їжі.

— Чи буде вважатися порушенням правил, якщо я попрошу аванс?

— Ні, — сказав Ленкі. — Не буде. Я сказав касирові, щоб видав тобі сотню, коли будеш йти. Вважай це премією.

Втомлений від довгої поїздки на тротуарі, що рухається, Бак тихенько ввійшов у свою напівтемну кімнату й оглянувся. Вел не видно — ще спить. Він сів до свого мультикорду і торкнув клавішу.

Неймовірно. Музика без комерсів, без слів може змусити людей сміятися, і плакати, і танцювати, і божеволіти.

І вона ж може перетворити їх у непристойних тварин.

Дивуючись цьому, він заграв мелодію, яка викликала таку відверту хіть, грав її все гучніше і гучніше.

Відчувши руку в себе на плечі, він обернувся і побачив відзначене шаленою пристрастю обличчя Вел...

...Він запросив Халсі прийти послухати його на наступний же вечір, і Халсі сидів у його кімнатці, важко опустившись на ліжко, і все продовжував здригатися.

— Це несправедливо. Будь-хто не має права мати таку владу над людьми. Як ти це робиш?

— Не знаю, — сказав Бак. — Я побачив парочку, яка там сиділа, вони були щасливі, і я відчув їхнє щастя. І коли я заграв, всі в залі стали щасливі. А потім ввійшла інша пара, вони сварилися — і я змусив всіх втратити розум.

— За сусіднім столиком майже почали битися, — сказав Халсі. — А вже те, що ти влаштував потім...

— Так, але вчора це було ще сильніше. Подивився б ти на це вчора!

Халсі знову здригнувся.

— У мене є книга про грецьку музику, — сказав Бак. — Древня Греція — дуже давно. У них було щось подібне, що вони називали "етос". Вони вважали, що різні звукосполучення діють на людей по-різному. Музика може робити людей сумними або щасливими, або викликати у них захват, або вкинути в божевілля. Вони навіть стверджували, що один музикант, якого звали Орфей, міг рухати дерева і розм'якшувати скелі своєю музикою. Тепер слухай. Я здобув можливість експериментувати і помітив, що гра моя спричиняє найбільшу дію, коли я не користуюся фільтрами. На цьому мультикорді все одно працюють тільки два фільтри

— флейта і скрипка, — але коли я користуюся кожним з них, люди не так сильно реагують. А я думаю — може бути, не звукосполучення, а самі грецькі інструменти здійснювали такий ефект. Може, тембр мультикорду без фільтрів має щось спільне з тембром давньогрецької кіфари або...

Халсі фиркнув.

— А я думаю, що справа не в інструментах і не в звукосполученнях. Я думаю, справа в виконавці на ім'я Бак, і мені це не подобається. Треба було тобі залишитися музикоробом.

— Я хочу, щоб ти мені допоміг, — сказав Бак. — Хочу знайти приміщення, де можна зібрати багато народу — тисячу чоловік принаймні; не для того щоб їсти і дивитися комерси, а щоб просто слухати, як одна людина грає на мультикорді.

Халсі різко піднявся.

— Бак, ти небезпечна людина. Будь я проклятий, якщо стану довіряти тому, хто змусив мене зазнати таке, як ти сьогодні. Не знаю, що ти збираєшся затіяти, але я в цьому не беру участь.

Він вийшов з таким виглядом, начебто збирався ляснути дверима. Але мультикордист із ресторанчика Ленкі не заслуговував такої розкоші, як двері у своїй кімнаті. Халсі нерішуче потоптався на порозі і зник. Бак пішов за ним і стояв, дивлячись, як той нетерпляче пробирається до виходу повз столики.

Ленкі, що дивився на Бака зі свого місця за стійкою, глянув услід Халсі, який йшов геть.

— Неприємності? — запитав він.

Бак втомлено відвернувся.

— Я знав цього чоловіка двадцять років. Будь-коли я не вважав його своїм другом. Але і не думав, що він мій ворог.

— Іноді таке трапляється, — сказав Ленкі.

Бак труснув головою.

— Хочу покуштувати марсіанського віскі. Ще його не пробував.

За два тижні Бак остаточно затвердився в ресторанчику Ленкі. Зал був повнісіньким з того моменту, як він ставав до роботи, і доти, поки він не ішов ранком. Коли він грав один, він забував про комерси і виконував все що хотів. Якось він навіть зіграв відвідувачам кілька п'єс Баха і був нагороджений щедрими аплодисментами — хоча їм і було далеко до шаленого ентузіазму, який звичайно супроводжував його імпровізації.

Сидячи за стійкою, поїдаючи свою вечерю і спостерігаючи за відвідувачами, Бак невиразно почував себе щасливим. Вперше за багато років у нього було багато грошей. І робота йому подобалася.

Він почав думати про те, як би зовсім позбутися від комерсів.

Коли Бак відставив тацю вбік, він побачив, як швейцар Біорф виступив вперед, щоб привітати чергову пару відвідувачів, але раптово спіткнувся і позадкував, остовпівши від здивування. І не дивно: вечірні туалети в шиночку Ленкі!

Пара пройшла в зал, мружачись в тьмяному світлі задимленого залу, але з цікавістю озираючись навкруги. Чоловік був бронзовий від засмаги і красивий, але всі не звернули на нього уваги. Разюча краса жінки метеором блиснула в цій брудній обставі. Вона рухалася в ореолі блискаючого зачарування. Її пахощі заглушили сморід тютюну і віскі. Її волосся відливало золотом; мерехтлива, спадаюча сукня спокусливо облягала її розкішну фігуру.

Бак вдивився і раптом впізнав її. Меріголд, або "Ранок з Меріголд". Та, якій поклонялися мільйони слухачів її програм у всій Сонячній системі. Як говорили, коханка Джемса Дентона, короля відеоскопу. Меріголд Меннінг.

Вона підняла руку до губ, вдаючи злякану, і чисті звуки її дражливого сміху розсипалися серед зачарованих пілотів.

— Що за дивне місце! — сказала вона. — Чи чули ви коли-небудь про щось подібне?

— Я хочу марсіанського віскі, чорт забери, — пробурмотів чоловік.

— Як нісенітно, що в портовому барі вже будь-чого нема. Та ще й стільки кораблів прилітає з Марса. Ви впевнені, що ми встигнемо повернутися вчасно? Адже Джиммі буде розлютований, якщо нас не буде, коли приземлиться його корабель.

Ленкі торкнув Бака за руку.

— Вже сьома година, — сказав він, не спускаючи очей з Меріголд Меннінг. Вони квапляться.

Бак кивнув і вийшов до мультикорду. Побачивши його, відвідувачі вибухнули лементами. Сідаючи, Бак побачив, що Меріголд Меннінг і її супутник дивляться на нього роззявивши роти. Раптовий вибух захвату здивував їх, і вони відвернулися від тупотячих і волаючих відвідувачів, щоб подивитися на цю дивну людину, яка викликала такий нестримний захват.

Крізь шум різко пролунав вигук міс Меннінг:

— Якого диявола!

Бак знизав плечима і почав грати. Коли міс Меннінг нарешті пішла, обмінявшись кількома словами з Ленкі, її супутник так і не отримав свого марсіанського віскі.

На наступний вечір Ленкі зустрів Бака двома повними пригорщами телеграм.

— От це так! Бачив сьогодні ранком передачу цієї дамочки Меріголд?

— Так я наче не дивився відеоскоп вже з тих пір, як почав тут працювати.

— Якщо тебе це цікавить, знай, що ти був — як вона це назвала? сенсацією Меріголд у сьогоднішній передачі. Ерлін Бак, знаменитий музикороб, тепер грає на мультикорді в цікавому маленькому ресторанчику Ленкі. Якщо хочете послухати гідну подиву музику, їдьте в нью-джерсійський космопорт і послухайте Бака. Не втратьте можливості отримати це задоволення. Це варте цілого життя, — Ленкі вилаявся і помахав телеграмами. — Вона назвала нас цікавими. Тепер я отримав десять тисяч попередніх замовлень на столики, у тому числі з Будапешта і Шанхая. А в нас п'ятсот місць, враховуючи стоячі. Чорт би забрав цю бабу! У нас і без неї справа йшла так, що тільки встигай повертатися.

— Вам треба більше приміщення, — сказав Бак.

— Так, між нами кажучи, я вже пригледів великий склад. Він дозволить розмістити щонайменше тисячу чоловік. Ми його впорядкуємо. Я укладу з тобою контракт, будеш відповідати за музику.

Бак похитав головою.

— А що, якщо відкрити великий заклад у місті? Це привабить людей, у яких більше грошей. Ви будете господарювати, а я забезпечу відвідувачів.

Ленкі з урочистим виглядом погладив свій сплющений ніс.

— Як будемо ділитися?

— Навпіл, — сказав Бак.

— Ні, — сказав Ленкі задумливо. — Я граю чесно, Бак, але навпіл у такій справі буде несправедливо. Адже я вкладаю весь капітал. Я дам тобі третину, і ти будеш займатися музикою.

Вони оформили контракт у адвоката. У адвоката Бака. На цьому наполіг Ленкі.

У сумовитому півмороку раннього ранку сонний Бак їхав на переповненому тротуарі додому. Була година пік, люди стояли впритул один до одного і сердито гарчали, коли сусіди ставали їм на ноги. Здавалося, що юрба більша ніж звичайно. Бак відбивався від поштовхів і ударів ліктями, занурений у свої думки.

Настав час знайти собі житло краще. Його цілком влаштовувала їхня убога квартира, коли він не міг дозволити собі кращу, але Вел вже не один рік скаржилася. А тепер, коли вони могли переїхати і зняти гарну квартиру або навіть купити маленький будинок у Пенсільванії, Вел відмовилася. Каже: не хочеться розлучатися з друзями.

Бак роздумував про жіночу непослідовність і раптом зміркував, що наближається до будинку. Він почав проштовхуватися до повільнішої смуги тротуару. Натискаючи щосили, намагаючись протиснутися між пасажирами, він запрацював ліктями — спочатку обережно, потім зі злістю. Юрба довкола нього не піддавалася.

— Прошу пробачення, — сказав Бак, роблячи ще одну спробу. — Мені тут сходити.

Цього разу пара мускулистих рук перепинила йому дорогу.

— Не сьогодні, Бак. Тебе чекають у Манхеттені.

Бак кинув погляд на обличчя, які зімкнулися навколо його. Непривітні, похмурі, з негарними усмішками обличчя. Бак раптово кинувся убік, пручаючись щосили, — але його грубо потягли назад.

— В Манхеттен, Бак. А якщо хочеш на той світ — твоя справа.

— В Манхеттен, — погодився Бак.

Біля злітного майданчика вони зійшли з рухомого тротуару. Їх чекав флаєр — розкішна приватна машина, номер якої надавав право на великі пільги.

Вони швидко полетіли до Манхеттену, перетинаючи повітряні коридори, і зайшли на посадку на даху будинку "Відеоскоп Інтернешнл". Бака поспішно спустили на антигравітаційному ліфті повели по лабіринті коридорів і не занадто чемно вштовхнули в кабінет.

Величезний кабінет. Мало меблів: письмовий стіл, кілька стільців, стійка бару в кутку, екран відеоскопу неуявної величини і мультикорд. В кімнаті повно народу. Погляд Бака пробіг по плямах облич, що розпливались в його очах, і знайшов одне, яке було йому знайоме. Халсі.

Пухкий агент зробив два кроки вперед і зупинився, пильно дивлячись на Бака.

— Прийшов час поквитатися, Ерлін, — сказав він холодно.

Чиясь рука різко вдарила по столу.

— Тут я займаюся всіма справами, Халсі! Сідайте, будь ласка, містер Бак.

Бак ніяково розташувався на стільці, який був звідкись висунутий вперед. Він чекав, спрямувавши очі на людину за столом.

— Мене звуть Джемс Дентон. Чи дійшла моя слава до таких занедбаних дір, як ресторанчик Ленкі?

— Ні, — сказав Бак. — Але я про вас чув.

Джемс Дентон. Король "Відеоскоп Інтернешнл". Безжалісний володар суспільного смаку. Йому було не більше сорока. Смагляве красиве обличчя, блискаючі очі і завжди готова посмішка.

Він повільно кивнув, постукав сигарою об край столу і не поспішаючи підніс її до рота. З усіх боків до нього простягнулися запальнички. Він вибрав одну, не піднімаючи очей, знову кивнув і глибоко затягся.

— Я не стану стомлювати вас, Бак, відрекомендовуючи вам тих, що зібралися тут. Деякі з цих людей прийшли сюди з ділових міркувань. Деякі — з цікавості. Я вперше почув про вас вчора, і те, що я почув, змусило мене подумати, що ви можете стати проблемою. Відзначте, я кажу — можете, і от це я й хочу з'ясувати. Коли передімною проблема, Бак, я роблю одне з двох. Я або вирішую її, або ліквідую — і не витрачаю і на те і на інше багато часу. — Він посміхнувся. — Ви могли в цьому переконатися хоча б тому, що вас привели до мене відразу, як тільки ви виявилися, ну, скажімо, у межах досяжності.

— Ця людина небезпечна, Дентон, — випалив Халсі.

Дентон блиснув своєю посмішкою.

— Я люблю небезпечних людей, Халсі. Їх корисно мати біля себе. Якщо я зможу використовувати те, що є в містера Бака, що б це там було, я зроблю йому вигідну пропозицію. Впевнений, що він прийме її з вдячністю. Якщо я не зможу його використовувати, я маю намір зробити так, щоб він, чорт візьми, не заподіював мені незручностей. Я висловлююсь зрозуміло, Бак?

Бак мовчав, вп'явшись у підлогу.

Дентон нахилився вперед. Його посмішка не здригнулася, але очі звузилися, а голос зненацька став крижаним.

— Я висловлююсь зрозуміло, Бак?

— Так, — ледь чутно пробурмотів Бак.

Дентон тикнув великим пальцем убік дверей, і половина присутніх, включаючи Халсі, урочисто, по одному, вийшли. Інші чекали, переговорюючись пошепки, поки Дентон пихкав сигарою. Раптово селектор Дентона прохрипів одне-єдине слово:

— Готово!

Дентон вказав на мультикорд.

— Ми жадаємо демонстрації вашого мистецтва, містер Бак. І дивіться, щоб це була справжня демонстрація. Халсі адже слухає, і він нам скаже, якщо ви спробуєте шахраювати.

Бак кивнув і зайняв місце за мультикордом. Він сидів, розслабивши пальці і посміхаючись, побачивши втуплені в нього з усіх боків погляди. Це були володарі великого бізнесу, і будь-коли в житті вони не чули справжньої музики. Стосовно Халсі, так, Халсі буде слухати його, але

через селектор Дентона, через систему зв'язку, призначену тільки для передачі частотного діапазону людської мови!

Крім того, у Халсі поганий слух.

Все ще посміхаючись, Бак торкнув фільтр скрипки, знову спробував його і зупинився в нерішучості.

Дентон сухо розсміявся.

— Я забув довести до відома, містер Бак. За порадою Халсі ми відімкнули фільтри. Ну...

Бака охопив гнів. Він різко опустив ногу на регулятор гучності, зухвало зіграв позивні відеоскопа і почав свій комерс про темперський сир. З налитим кров'ю обличчям Джемі Дентон нахилився вперед і щось сердито пробурчав. Сидячі біля нього неспокійно заворушилися. Бак перейшов до іншого комерсу, зімпровізував кілька варіацій і почав спостерігати за обличчями навколишніх. Володарі бізнесу. А кумедно було б, подумав він, змусити їх танцювати і притупувати ногами. Його пальці самі намацали непереборний ритм, і люди неспокійно захиталися.

Він раптом забув про обережність. Беззвучно сміючись про себе, він дав волю могутньому потоку звуків, від якого ці люди пішли в танок. Все зростаючий вибух емоцій прикував їх до місця в безглуздих позах. Потім він змусив їх несамовито притупувати, викликав сльози в них на очах і закінчив могутнім ударом — тим, що Ленкі називав сексуальною музикою. Потім він застиг над клавіатурою, в жаху від того, що зробив.

Дентон підхопився з блідим обличчям, то стискаючи, то розтискаючи кулаки.

— Господи Боже! — бурмотав він.

Потім проревів у свій селектор:

— Реакція?

— Негативна, — пішла негайна відповідь.

— Кінчаємо.

Дентон сів, провів рукою по обличчю й повернувся до Бака з ввічливою посмішкою:

— Вражаюче виконання, містер Бак. Через кілька хвилин ми дізнаємось... а от і вони!

Люди, що перед тим вийшли, по одному повернулися в кімнату. Кілька людей зібралися в купу, переговорюючись пошепки. Дентон встав через стіл і покрокував по кімнаті. Інші присутні, включаючи і Халсі, стояли в ніяковому чеканні.

Бак залишився за мультикордом, із занепокоєнням оглядаючи кімнату. Повернувшись, він випадково зачепив клавішу, і ця єдина нота обірвала розмови, змусила Дентона різко повернутися, а Халсі — у переляку зробити два кроки до дверей.

— Містерові Баку не терпиться, — вигукнув Дентон. — Чи можна покінчити з цим?

— Хвилинку, сер!

Нарешті вони повернулися і вишикувалися в два ряди перед столом Дентона. Їх очолювала сивоволоса людина, вченого вигляду з ніжно-рожевим обличчям. Він ніяково прокашлявся і чекав, коли Дентон дасть знак починати.

— Встановлено, — сказав він, — що присутні в цій кімнаті піддалися сильному впливу музики. Ті, хто слухав через селектор, не зазнали чогось, крім легкої нудьги.

— Це кожен дурень міг встановити, — буркнув Дентон. — А от як він це робить?

— Ми можемо запропонувати тільки робочу гіпотезу.

— А, то ви про щось здогадуєтеся? Валяйте!

— Ерлін Бак має здатність телепатично проектувати свої емоційні переживання. Коли ця проекція підкріплюється звуком мультикорду, ті, хто знаходиться безпосередньо біля нього, отримують надзвичайно сильні почуття. На тих, хто слухає його музику в передачі на відстані, вона не вчиняє якоїсь дії.

— А відеоскоп?

— Гра Бака не зробить ефекту на слухачів відеоскопу.

— Зрозуміло, — сказав Дентон. Він задумливо насупився: — А як щодо тривалого успіху?

— Це важко пророчити...

— Все одно пророчте, чорт забери!

— Новизна його манери грати спочатку приверне увагу. Згодом в нього, ймовірно, з'явиться група послідовників, для яких емоційні переживання, пов'язані з його грою, будуть чимось на зразок наркотику.

— Дякую, джентльмени, — сказав Дентон. — Це все.

Кімната швидко спорожніла. Халсі затримався на порозі, з ненавистю подивився на Бака і боязко вийшов.

— Отже, я не зможу вас використовувати, Бак, — сказав Дентон. — Але ви, здається, не являєте собою проблеми. Я знаю, що збираєтеся робити ви з Ленкі. Скажи я хоч слово, і будь-що вам не знайти приміщення для нового ресторану. Я міг би закрити його ресторанчик сьогодні до вечора. Але навряд чи це варте зусиль. Я навіть не стану наполягати на тому, щоб у вашому новому ресторані був екран відеоскопа. Якщо зможете створити свій культ, що ж, може, це відверне ваших послідовників від чогось гіршого. Бачите, я сьогодні великодушний, Бак. А тепер вам краще піти, поки я не передумав.

Бак кивнув і піднявся. У цю хвилину в кімнату ввірвалася Меріголд Меннінг, блискуче прекрасна, пахуча екзотичними парфумами. Її блискуче світле волосся було зачесане догори по останній марсіанській моді.

— Джиммі, милий — ой!

Вона вп'ялася в Бака, на мультикорд і розгублено промурмотала:

— Як, ви... Так ви ж Ерлін Бак! Джиммі, чому ти мені не сказав?

— Містер Бак зробив мені честь своїм виконанням особисто для мене, сказав Дентон. — Я думаю, ми розуміємо один одного, Бак. Всього гарного.

— Ти хочеш, щоб він виступив по відеоскопу! — вигукнула міс Меннінг. — Джиммі, це чудово! Можна, спочатку я його візьму? Я можу включити його в сьогоднішню передачу.

Дентон повільно похитав головою.

— Дуже шкода, дорога. Ми встановили, що талант містера Бака... не зовсім підходить для відеоскопа.

— Але я можу його запросити хоча б як гостя. Ви будете моїм гостем, правда ж, містер Бак? Адже нема чогось поганого, якщо він буде виступати як гість, правда ж, Джиммі?

Дентон посміхнувся.

— Згоден. Після всього цього шуму, який ти влаштувала, буде непогано, якщо ти його запросиш. Гарну службу він тобі послужить, коли провалиться!

— Він не провалиться. Він буде чудесний по відеоскопу. Ви прийдете сьогодні, містер Бак?

— Мабуть... — почав Бак. Дентон в цей час виразно кивнув. — Ми незабаром відкриваємо новий ресторан, — продовжував Бак. — Я б не заперечував бути вашим гостем у день відкриття.

— Новий ресторан? Чудово! Хто-небудь вже знає? Бо інакше я видам це в сьогоднішній передачі як сенсацію.

— Це ще остаточно не улагоджено, — сказав Бак перепрошуючим тоном, ми ще не знайшли приміщення.

— Учора Ленкі знайшов приміщення, — сказав Дентон. — Сьогодні він підпише договір про оренду. Тільки повідомте міс Меннінг день відкриття, Бак, і вона організує ваш виступ. А тепер, якщо ви не заперечуєте...

У Бака пішло півгодини на те, щоб знайти вихід з будинку, але він безцільно бродив по коридорах, не бажаючи запитувати дорогу. Він щасливо наспівував про себе і час від часу сміявся.

Володарі великого бізнесу і їх вчені будь-чого не знали про існування обертонів.

— То он воно що, — сказав Ленкі. — Я думаю, нам пощастило, Бак. Дентон повинен був зробити свій хід, оскільки у нього була можливість, коли я цього не очікував. Поки ж він зміркує, у чому справа, я подбаю, щоб було вже пізно.

— Що ми будемо робити, якщо він дійсно вирішить закрити нашу справу?

— У мене й у самого є деякі зв'язки, Бак. Правда, ці люди не бувають у вищому світі, як Дентон, але вони так само безчесні. А в Дентона є купа ворогів, які нас з радістю підтримають. Він сказав, що міг би закрити мене до вечора, так? Кумедно. Ми навряд чи зможемо чимось зашкодити Дентону, але можемо зробити багато чого, щоб він нам не зашкодив.

— Думаю, що й ми зашкодимо Дентону, — сказав Бак.

Ленкі відійшов до стійки і повернувся з високою склянкою рожевої пінливої рідини.

— Випий, — сказав він. — У тебе був стомлюючий день, ти вже заговорюєшся. Як це ми можемо зашкодити Дентону?

— Комерси. Відеоскоп залежить від комерсів. Ми покажемо людям, що можна розважатися без них. Ми зробимо нашим девізом "Ніяких комерсів у ресторані Ленкі".

— Здорово, — мляво протягнув Ленкі. — Я вкладаю тисячу в нові костюми для дівчат, — не виступати ж їм на новому місці в цих пластикових штуках, ти ж розумієш, — а ти вирішив не давати їм співати?

— Звичайно ж вони будуть співати.

Ленкі схилив голову і погладив свій ніс.

— І ніяких комерсів? Що ж вони тоді будуть співати?

— Я взяв деякі тексти зі старих шкільних підручників мого діда. Це називалося віршами, і я пишу на них музику. Я хотів спробувати їх тут, але Дентон міг почути про це, а нам не варто вплутуватися в неприємності раніше ніж потрібно.

— Так. Побережи їх до нового приміщення. Ти от будеш у передачі "Ранок з Меріголд" у день відкриття. А ти напевно знаєш стосовно цих самих обертонів, Бак? Розумієш, може, ти і справді проектуєш емоції? У ресторані-то, звичайно, це все одно, а от по відеоскопу...

— Я знаю точно. Коли ми зможемо влаштувати відкриття?

— На новому місці працюють у три зміни. Ми посадимо 1200 чоловік, і залишиться ще місце для гарного танцмайданчика. Все має бути готове через два тижні. Але я не впевнений, що ця витівка з відеоскопом розумна, Бак.

— Я так хочу.

Ленкі знову відійшов до стійки і налив собі.

— Добре. Так і роби. Якщо все це пройде, завариться велика каша, і мені треба б до цього приготуватися. — Він посміхнувся. — Але будь я проклятий, якщо це не виявиться корисним для справи!

Меріголд Меннінг змінила зачіску на останнє творіння Занни з Гонконгу і десять хвилин роздумувала, яким боком повернутися до знімальних апаратів. Бак терпляче чекав, почуваючи себе трохи ніяково: такого дорогого костюму в нього ще не було. Йому спало на думку: а що, якщо він і справді проектує емоції?

— Я встану так, — сказала нарешті міс Меннінг, кинувши на контрольний екран перед собою останній допитливий погляд. — А ви, містер Бак? Що ми з вами будемо робити?

— Просто посадіть мене за мультикорд, — сказав Бак.

— Але ви ж будете не тільки грати. Ви повинні що-небудь сказати. Я повідомляла про це щодня увесь тиждень; у нас буде найбільша аудиторія за багато років, і ви просто повинні хоч щось сказати.

— З радістю, — сказав Бак. — Можна мені розповісти про ресторан Ленкі?

— Звичайно, дурний ви дядько. Для того ж ви і тут. Ви розповісте про ресторан Ленкі, а я розповім про Ерліна Бака.

— П'ять хвилин, — чітко оголосив голос.

— О Боже, — сказала вона. — Я завжди так нервую перед самим початком.

— Добре, що не під час передачі, — відповів Бак.

— Вірно. Джиммі тільки сміється наді мною, але потрібно бути артистом, щоб зрозуміти іншого артиста. А ви нервуєте?

— Коли я граю, мені не до того.

— От і мені теж. Коли моя передача починається, я занадто зайнята.

— Чотири хвилини.

— О господи! — Вона знову повернулася до екрана. — Може, мені краще по-іншому?

Бак сів за мультикорд.

— Ви дуже гарні так як є.

— Ви дійсно так думаєте? У всякому випадку, дуже мило, що ви так кажете. Цікаво, чи знайдеться в Джиммі час подивитися.

— Впевнений, що найдеться.

— Три хвилини.

Бак ввімкнув підсилювач і взяв акорд. Тепер він нервував. Він поняття не мав, що буде грати. Він навмисно не хотів якось готуватися заздалегідь, тому що саме імпровізації його, так дивно діяли на людей. Тільки одне він знав точно: сексуальної музики не буде. Про це його просив Ленкі.

Задумавшись, він пропустив повз вуха останнє попередження і, здригнувшись, підняв голову, коли почув радісний голос міс Меннінг:

— Добрий ранок! Починаємо "Ранок з Меріголд"!

Дзвінкий голос її продовжував: Ерлін Бак. Його кар'єра музикороба. Її разюче відкриття, що він грає в ресторанчику Ленкі. Вона розповіла про комерс, присвячений темперському сиру. Нарешті вона закінчила свою розповідь і ризикнула повернутися, щоб подивитися убік Бака.

— Леді і джентльмени! З замилуванням, з гордістю, із задоволенням представляю вам сенсацію Меріголд — Ерліна Бака!

Бак нервово посміхнувся і зніяковіло постукав по клавіші одним пальцем.

— Це моя перша в житті промова, — сказав він. — Можливо, вона буде останньою. Сьогодні відкривається новий ресторан "У Ленкі" на Бродвеї. На нещастя, я не можу запросити вас туди, тому що завдяки великодушним розповідям міс Меннінг за останній тиждень всі місця на найближчі два місяці замовлені. Потім ми будемо залишати обмежене число місць для приїжджаючих здалеку. Сідайте в літак і летіть до нас!

У Ленкі ви знайдете дещо не зовсім звичайне. Там немає екрана відеоскопу. Може, ви про це чули. У нас є привабливі молоді леді, які вам будуть співати. Я граю на мультикорді. Ми впевнені, що вам сподобається наша музика, тому що в Ленкі ви не почуєте комерсів. Запам'ятайте це! "Ніяких комерсів у Ленкі!" Ніяких флаєрів до біфштексів! Ніякої мильної піни до шампанського! Ніяких сорочок до десерту! Ніяких комерсів! Тільки гарна музика, що звучить для вашого задоволення, — от така!

Він опустив руки на клавіші.

Було дивно грати без глядачів — практично без глядачів. Були тільки міс Меннінг і оператори відеоскопу, і Бак раптово відчув, що своїми успіхами він зобов'язаний глядачам. Перед ним завжди була безліч обличчь, і він грав відповідно до їх реакції. Тепер його слухали люди по всій Західній півкулі. А потім це буде вся Земля і вся Сонячна система. Чи будуть вони ляскати і притупувати? Чи подумають вони з благоговінням: "То он воно що таке музика без слів, без комерсів!" Або він викличе в них легку нудьгу?

Бак кинув погляд на бліде обличчя міс Меннінг, на інженерів, що стоять з роззявленими ротами, і подумав, що, ймовірно, все в порядку. Музика захопила його, і він грав несамовито.

Він продовжував грати і після того, як відчув щось негарне. Міс Меннінг підхопилася і кинулася до нього. Оператори безглуздо заметушилися, а віддалений контрольний екран спорожнів.

Бак сповільнив темп і зупинився.

— Нас відключили, — сказала міс Меннінг зі сльозами в голосі. — Хто міг це зробити? Ніколи, ніколи за увесь час, що я виступаю по відеоскопі... Джордж, хто нас відключив?

— Наказ.

— Чий наказ?

— Мій наказ! — Перед ними з'явився Джемс Дентон, і він не посміхався. Губи його були стиснуті, обличчя бліде, в очах світилося смертоносне шаленство.

— Ти хитрий хлопець, га? — звернувся він до Бака. — Не знаю, як ти ухитрився розіграти мене, але будь-яка людина не обдурить Джемса Дентона двічі. Тепер ти став проблемою, і я не збираюся ускладнювати собі життя пошуком вирішення. Вважай, що ти ліквідований.

— Джиммі! — заблагала міс Меннінг. — Моя програма відключена! Як ти міг?

— Заткнися, до чорта! Можу запропонувати тобі, Бак, будь-яке парі, що Ленкі сьогодні не відкриється. Хоча для тебе це вже байдуже.

Бак м'яко посміхнувся.

— Я думаю, що ви програли, Дентон. Я думаю, що пролунало досить музики, щоб перемогти вас. Я можу запропонувати вам яке завгодно

парі, що до завтрашнього дня ви одержите кілька тисяч скарг. І уряд теж. І тоді ви побачите, хто дійсний хазяїн "Відеоскоп Інтернешнл".

— Я хазяїн "Відеоскоп Інтернешнл".

— Ні, Дентон. Він належить народу. Люди довго дивилися на це крізь пальці і задовольнялися тим, що ви їм давали. Але якщо вони зрозуміють, що їм потрібно, вони того доможуться. Я знаю, що дав їм принаймні три хвилини того, що їм потрібно. Це більше, ніж я сподівався.

— Як тобі вдалося обдурити мене там, у кабінеті?

— Ви самі себе обдурили, Дентон, тому що ви будь-чого не знаєте про обертони. Ваш селектор не придатний для передачі музики. Він зовсім не передає високих частот, тому мультикорд звучав мляво для людей, які знаходилися в іншій кімнаті. Але у відеоскопа досить широка смуга частот. Тому він передає живий звук.

Дентон кивнув.

— Розумно. За це я повідриваю голови деяким вченим. Та й тобі теж, Бак.

Він гордовито вийшов, і як тільки автоматичні двері зачинилися за ним, Меріголд Меннінг схопила Бака за руку:

— Жваво! За мною!

Бак заколивався, а вона прошипіла:

— Та не стійте, як ідіот! Вас вб'ють!

Вона вивела його через операторську в маленький коридорчик. Вони пробігли через нього, проскочили приймальню зі здивованою секретаркою і через задні двері потрапили в інший коридор. Вона витягла його за собою в антигравітаційний ліфт, і вони помчалися нагору. На даху будинку вони підбігли до злітного майданчика для флаєрів, і тут вона залишила його в дверях.

— Коли я подам сигнал, вийдіть, — сказала вона. — Тільки не біжіть, йдіть повільно.

Вона спокійно вийшла, і Бак почув здивоване вітання служителя.

— Як ви рано сьогодні, міс Меннінг!

— Ми передаємо багато комерсів, — сказала вона. — Мені потрібен великий "вейрінг".

— Зараз подамо.

Визираючи через кут, Бак побачив, як вона увійшла у флаєр. Як тільки служитель відвернувся, вона несамовито замахала. Бак обережно підійшов до неї, намагаючись, щоб "вейрінг" був увесь час між ним і служителем. Через хвилину вони вже неслися нагору, а внизу слабко пролунала сирена.

— Встигли! — вигукнула вона, задихаючись. — Якби ви не вибрались до того, як прогуділа тривога, вам би зовсім не піти.

Бак глибоко зітхнув і оглянувся на будинок "Відеоскоп Інтернешнл".

— Що ж, спасибі, — сказав він. — Але я переконаний, що необхідності в цьому не було. Це ж цивілізована планета.

— "Відеоскоп Інтернешнл" — не цивілізоване підприємство, — обрізала вона.

Він подивився на неї з подивом. Її обличчя розгорілося, очі розширилися від страху, і вперше Бак побачив у ній людину, жінку, красиву жінку. Вона відвернулася і вибухнула сльозами.

— Тепер Джиммі вб'є і мене. А куди ми поїдемо?

— До Ленкі, — сказав Бак. — Дивіться, його звідси видно.

Вона спрямувала флаєр до свіжопофарбованих букв на посадковому майданчику нового ресторану, і Бак, озирнувшись, побачив, що на вулиці біля "Відеоскоп Інтернешнл" збирається юрба.

Ленкі присунув свій стіл до стіни і зручно відкинувся назад. На ньому був ошатний вечірній костюм, і він ретельно підготувався до ролі товариського хазяїна, але в себе в конторі він був все тим же незграбним Ленкі, якого Бак вперше побачив, коли той обперся ліктями на прилавок.

— Я тобі казав, що завариться каша, — сказав він спокійно. — П'ять тисяч чоловік біля будинку "Відеоскоп Інтернешнл" вимагають Ерліна Бака. І юрба все росте.

— Я грав не більше трьох хвилин, — сказав Бак. — Я подумав, що багато людей, напевно, напишуть скарги на те, що мене відключили, але чогось подібного я не очікував.

— Не очікував, га? П'ять тисяч чоловік. Тепер вже, може, і всі десять, і хто завгодно не знає, коли все це скінчиться. А міс Меннінг ризикує головою, щоб відвезти тебе звідтіля; запитай її "чому?", Бак.

— Так, — сказав Бак. — Навіщо було вам вплутуватися в це через мене?

Вона здригнулася.

— Ваша музика таке зі мною робить!

— Ще як робить, — підхопив Ленкі. — Бак, дурень ти такенний, ти влаштував для чверті земного населення три хвилини емоційної музики!

Ресторан Ленкі відкрився в той вечір, як і було призначено. Юрба заповнювала всю вулицю і ломилася доти, поки залишалися стоячі місця. Хитрий Ленкі встановив плату за вхід. Відвідувачі, які стояли, нічого замовляли, і Ленкі не міг допустити, щоб музика дісталася їм безкоштовно, навіть якщо вони готові були слухати її стоячи.

В останню хвилину була зроблена тільки одна заміна. Ленкі вирішив, що відвідувачі віддадуть перевагу чарівній господарці аніж старому хазяїну з розплющеним носом, і він найняв Меріголд Меннінг. Вона витончено ковзала по залу, і блакить спадаючої сукні відтіняла золотаве волосся.

Коли Бак зайняв своє місце за мультикордом, скажена овація продовжувалася двадцять хвилин.

Посеред вечора Бак розшукав Ленкі.

— Дентон вжив якихось заходів?

— Ні. Все йде як по олії.

— Дивно. Він заприсягся, що ми сьогодні не відкриємося.

Ленкі посміхнувся.

— У нього досить своїх неприємностей. Влада йому на горло стає через сьогоднішню метушню. Я боявся, що будуть обвинувачувати тебе, але обійшлося. Дентон включив тебе в програму, він же тебе і відключив, і вважається, що винний він. За моїми останніми відомостями, "Відеоскоп Інтернешнл" отримав більше п'яти мільйонів скарг. Не турбуйся, Бак. Незабаром ми почуємо про Дентона, та й про союзи теж.

— Про союзи? До чого тут союзи?

— Союз музикоробів напосядеться на тебе за те, що ти хочеш покінчити з комерсами. Союз текстовиків буде заодно з ними через комерси і ще тому, що твоїй музиці не потрібні слова. Союзові виконавців ти будеш не до смаку, тому що навряд чи хто-небудь з них вміє грати хоч трохи. До завтрашнього ранку, Бак, ти станеш найпопулярнішою людиною в Сонячній системі, і тебе зненавидять всі замовники, всі працівники відеоскопа і всі союзи. Я приставлю до тебе охоронця цілодобово. І до міс Меннінг теж. Я хочу, щоб ти вийшов з цієї катавасії живим.

— Ти справді думаєш, що Дентон може...

— Дентон може.

На наступний ранок Союз виконавців заніс ресторан Ленкі в чорний список і запропонував всім музикантам, включаючи Бака, припинити з ним усілякі стосунки. Музиканти чемно відхилили пропозицію і до полудня виявилися в чорному списку. Ленкі викликав адвоката — Бак ще не бачив людини, яка виглядала би такою потайливою і не вселяючою довіри.

— Вони повинні попередити нас за тиждень, — сказав Ленкі. — І дати нам ще тиждень, якщо ми будемо скаржитися. Я їм пред'явлю позов на п'ять мільйонів.

У ресторан заходив уповноважений доглядати за суспільним порядком, потім уповноважений по контролю за торгівлею спиртним. Після недовгих переговорів з Ленкі обидва з похмурим виглядом пішли геть.

— Пізно Дентон заворушився, — весело сказав Ленкі. — Я був у них обох на минулому тижні і записав на плівку наші розмови. Вони не насміляться діяти.

У цей вечір перед рестораном Ленкі були влаштовані безладдя. У Ленкі на цей випадок був напоготові свій загін, і відвідувачі будь-чого не помітили. Відбулася стихійна демонстрація проти комерсів, а в манхеттенських ресторанах було розбито п'ятсот відеоскопів.

Ресторан Ленкі безперешкодно закінчив перший тиждень свого існування. Зал постійно був переповнений. Заявки на місця посипалися навіть з Венери й Марса. Бак виписав з Берліна другого мультикордиста, якого він міг би навчити, і Ленкі сподівався, що до кінця місяця ресторан буде працювати по двадцять чотири година в добу.

На початку другого тижня Ленкі сказав Баку:

— Ми побили Дентона. Я зміг відповісти на кожен його хід, а тепер ми самі зробимо кілька ходів. Ти знову виступиш по відеоскопу. Сьогодні я зроблю заявку. У нас законне підприємство, і ми маємо таке ж право купувати час, як і інші. Якщо він нам відмовить, я в суд на нього подам. Не насмілиться він відмовити.

— Де ти візьмеш на все це грошей? — запитав Бак.

Ленкі посміхнувся.

— Заощадив. І одержав невелику підтримку від людей, яким не подобається Дентон.

Дентон не відмовив. Виступ Бака транслювався безпосередньо з ресторану по всеземній програмі, а проводила передачу Меріголд Меннінг. Сексуальної музики Бак не виконував.

Ресторан зачинявся. Втомлений Бак переодягався в себе в кімнаті. Ленкі пішов, щоб рано вранці зустрітися зі своїм адвокатом і поговорити з ним про наступний хід Дентона.

Бак був неспокійний. Адже він всього-на-всього музикант, говорив він собі, що не розуміється як в юридичних проблемах, так і в заплутаній павутині зв'язків і впливів, якою Ленкі так легко керував. Він знав, що Джемс Дентон — уособлення зла. Він знав також, що в Дентона досить грошей, щоб тисячу разів купити Ленкі. Або заплатити за вбивство кожного, хто стоїть в нього на дорозі. Чого він чекає? Адже Бак через якийсь час може завдати смертельного удару всій системі комерсів. Дентон повинен це знати.

Так чого ж він чекає?

Двері розкрилися, і в кімнату вбігла бліда, напіводягнена Меріголд Меннінг. Вона гримнула дверима і сперлася на них. Все її тіло тряслося від ридань.

— Джиммі, — сказала вона задихаючись. — Я отримала записку від Керол це його секретарка. Вона була моєю приятелькою. Вона повідомляє, що Джиммі підкупив наших охоронців, і вони збираються нас вбити сьогодні по дорозі додому. Або дозволять людям Джиммі нас убити.

— Я викличу Ленкі, — сказав Бак. — Турбуватися нема про що.

— Ні! Якщо вони щось запідозрять, вони не стануть чекати. У нас не буде хоч-якоїсь надії.

— Тоді ми просто дочекаємося, поки Ленкі повернеться.

— Ви думаєте, чекати безпечно? Вони ж знають, що ми зібралися іти.

Бак важко опустився на стілець. Це був саме такий хід, якого він очікував від Дентона. Він знав, що Ленкі ретельно підбирав людей, але в Дентона досить грошей, щоб перекупити кожного. І все-таки...

— Може, це пастка, — сказав він. — Може, це підроблена записка.

— Ні. Я бачила, як цей жирний коротун Халсі говорив вчора з одним з ваших охоронців, і відразу зрозуміла, що Джиммі щось затіває.

"От воно що! Халсі".

— Що ж робити? — запитав Бак.

— Чи можна вийти через чорний хід?

— Не знаю. Доведеться пройти повз, принаймні, одного охоронця.

— Може, спробуємо?

Бак коливався. Вона була налякана. Вона не володіла собою від страху. Але вона була досвідченіша в таких речах. І вона знала Джемса Дентона. Бак будь-що не вибрався б з "Відеоскоп Інтернешнл" без її допомоги.

— Якщо ви вважаєте, що це необхідно, — спробуємо.

— Мені треба одягтися.

Вона обережно визирнула за двері і відразу повернулася; страх пересилив соромливість.

— Ні. Йдімо.

Бак і міс Меннінг не поспішаючи пройшли по коридору до запасного виходу, обмінялися кивком із двома охоронцями, які сиділи напоготові, раптово пірнули в двері і побігли. Позаду почувся здивований вигук, і нічого більше. Вони щосили помчалися по провулку, повернули, добігли до наступного перехрестя і зупинилися в нерішучості.

— Тротуар, який рухається, в тому боці, — задихаючись шепнула вона. — Якщо ми добіжимо до нього...

— Пішли!

І вони побігли далі, тримаючись за руки. Провулок попереду розширювався у вулицю. З занепокоєнням Бак пошукав очима флаєри — може доганяють, але не побачив навіть одного. Він не знав точно, куди вони потрапили.

— Погоні нема?

— Здається, нема. Жодного флаєру, і я будь-кого не помітив позаду, коли ми зупинялися.

— Отже, ми втекли!

Футах у тридцяти від них зі світанкових тіней раптом виступила людина. Охоплені панікою, вони зупинилися, а він ступнув до них. Капелюх був низько насунутий на обличчя, але посмішку не можна було не впізнати. Джемс Дентон.

— Добрий ранок, красуня, — вимовив він. — "Відеоскоп Інтернешнл" багато втратив без тебе. Добрий ранок, містер Бак.

Вони стояли мовчки. Міс Меннінг вчепилася в плече Бака, а нігті її через сорочку встромилися йому в тіло. Він не ворушився.

— Я знав, що ти піймаєшся на цю маленьку хитрість, красуня. Я знав, що ти вже досить налякана, щоб на неї піддатися. Біля кожного виходу мої люди, але я вдячний тобі, що ти вибрала саме цей. Дуже вдячний. Я волію особисто зводити рахунки зі зрадниками.

Раптом він повернувся до Бака і прорикав:

— Забирайся звідси, Бак. До тебе черга ще не дійшла. Для тебе я приготував дещо інше.

Бак стояв, як прикутий до сирого тротуару.

— Ворушися, Бак, поки я не передумав!

Міс Меннінг відпустила його плече. Її голос зірвався на переривчастий шепіт.

— Йдіть! — сказала вона.

— Бак.

— Йдіть, швидко! — знову шепнула вона.

Бак нерішуче зробив два кроки.

— Бігцем! — закричав Дентон.

Бак побіг. Позаду пролунав лиховісний тріск пострілу, лемент — і настала тиша. Бак запнувся, побачив, що Дентон дивиться йому вслід, і знову побіг.

— Таким чином, боягуз, — сказав Бак.

— Ні, Бак, — Ленкі повільно похитав головою. — Ти смілива людина, інакше ти не вплутався б в цю справу. Це не була би сміливість — намагатися що-небудь там зробити. Це була би дурість. Винний я. Я думав, що він насамперед займеться рестораном. Тепер я дещо винен за це Дентону, Бак, а я з тих, хто платить свої борги.

Спотворене обличчя Ленкі заклопотано насупилося. Він якось дивно подивився на Бака і почухав свою лису голову.

— Вона була красива і хоробра жінка, Бак. Але я не розумію, чому Дентон відпустив тебе.

Трагедія, що нависла над рестораном Ленкі в той вечір, будь-як не позначилася на відвідувачах. Вони зустріли Бака, який вийшов до мультикорду, громом овацій. Коли він зупинився, нерішуче кланяючись, його оточили три полісмени.

— Ерлін Бак?

— Так.

— Ви арештовані.

Бак посміхнувся. Дентон не змусив чекати свого наступного ходу.

— У чому мене обвинувачують? — запитав він.

— У вбивстві. У вбивстві Меріголд Меннінг.

Ленкі притиснувся до ґрат сумним обличчям і неквапливо заговорив.

— У них є свідки, — сказав він, — чесні свідки, які бачили, як ти вибіг з цього провулка. У них є кілька лжесвідків, що бачили, як ти стріляв. Один з них — твій друг Халсі, якому саме трапилося робити свою ранню ранкову прогулянку по тій алеї — у всякому випадку, він про цьому присягне. Дентон, напевно, не пошкодував би мільйона, щоб засадити тебе, але в цьому нема потреби. Нема потреби навіть у тому, щоб підкупити суд. Настільки чиста справа проти тебе.

— А як щодо револьвера? — запитав Бак.

— Його знайшли. Звичайно, ніяких відбитків. Але дехто заявить, що ти був у рукавичках, або виявиться, що хтось бачив, як ти його обтирав.

Бак кивнув. Тепер він вже був не в змозі що-небудь змінити. Він служив справі, яку всі не розуміли, — можливо, він сам не розумів, що намагався зробити. І він програв.

— Що буде далі?

Ленкі похитав головою.

— Не вмію я приховувати погані звістки. Це означає довічний вирок. Тебе зашлють на Ганімед на рудники довічно.

— Зрозуміло, — сказав Бак. І додав із занепокоєнням: — А ти збираєшся продовжувати нашу справу?

— А чого ти, власне, хотів домогтися, Бак? Ти адже працював не тільки на ресторан "Ленкі". Я все не міг у цьому розібратися, але я ж був

з тобою тому, що ти мені подобаєшся. І мені подобається твоя музика. Так чого ж ти хотів?

— Не знаю.

"Концерт? Тисяча чоловік, що збираються, щоб слухати музику? Цього він хотів?"

— Музики, напевно, — сказав він. — Позбутися від комерсів або хоч від деяких з них.

— Так. Так, здається, я тепер зрозумів. Ресторан "Ленкі" буде продовжувати твою справу, Бак, поки я живий. Новий мультикордист не такий вже поганий. Звичайно, не те, що ти, — але такого, як ти, більше завжди не буде. Ми все ще не можемо задовольнити всі заявки на місця. Ще кілька ресторанів покінчили з відеоскопом і намагаються нам наслідувати, але ми далеко попереду. Ми будемо продовжувати те, що почав ти, а твоя третина доходу буде йти тобі. Її будуть перераховувати на твій рахунок. Ти станеш багатою людиною, коли повернешся.

— Коли повернуся?

— Ну, довічний вирок не обов'язково означає вирок на все життя. Дивися, поводься як слід.

— А як же Вел?

— Про неї подбають. Я дам їй якусь роботу, щоб зайняти її.

— Може, я зможу посилати тобі музику для ресторану, сказав Бак. — У мене буде багато часу.

— Боюся, що ні. Від музики ж бо вони і хочуть тебе тримати подалі. Так що писати буде не можна. І до мультикорду тебе не підпустять. Вони думають, що ти зможеш загіпнотизувати сторожу і звільнити всіх ув'язнених.

— А мені дозволять взяти мою колекцію платівок?

— Боюся, що ні.

— Зрозуміло. Що ж, якщо так...

— Так, так. Тепер за мною вже другий борг Дентону.

У Ленкі, звичайно не схильного до проявів почуттів, були сльози на очах, коли він відвернувся.

Суд радився вісім хвилин і виніс обвинувальний вирок. Бак був присуджений до довічного ув'язнення. Хазяї відеоскопу знали, що життя на рудниках Ганімеда частенько виявлялося дуже коротким.

Серед простих людей все ширше розходилася чутка, що цей вирок був оплачений замовниками і хазяями відеоскопа. Говорили, що Ерліну Баку пришили справу за музику, яку він дав народу.

У той день, коли Бака відправили на Ганімед, було оголошено про публічний виступ мультикордиста Х. Вейла і скрипаля Б. Джонсона. Вхід — один долар.

Ленкі старанно зібрав матеріал, перекупив одного з підкуплених свідків і оскаржив. У перегляді справи відмовили. Один за іншим тяглися роки.

Був організований Нью-йоркський симфонічний оркестр із двадцяти інструментів... Один з розкішних повітряних автомобілів Джемса Дентона розбився, і він загинув. Нещасний випадок. Мільйонер, що один раз чув, як Ерлін Бак грав по відеоскопу, заснував десяток консерваторій. Вони повинні були мати ім'я Бака, але один історик музики, який будь-чого не чув про Бака, змінив ім'я на Баха.

Ленкі вмер, і його зять продовжував заповідану йому справу. Була проведена передплата на будівництво нового концертного залу для Нью-йоркського симфонічного оркестру, який тепер нараховував сорок інструментів. Інтерес до цього оркестру ріс, як лавина, і, нарешті, місце для нового залу вибрали в Огайо, щоб туди легко можна було добратися з кожної частини Північноамериканського континенту. Був споруджений зал Бетховена на сорок тисяч чоловік. За перші ж сорок вісім годин після початку продажу квитків були розібрані всі абонементи на першу серію концертів.

Вперше за двісті років по Відеоскопу передавали оперу. Там же, в Огайо, був збудований оперний театр, а потім інститут мистецтв. Центр зростав спочатку на приватні пожертвування, потім на урядову субсидію. Зять Ленкі вмер, керування рестораном "Ленкі" перейшло до його племінника разом зі справою звільнення Ерліна Бака. Пройшло тридцять років, потім сорок.

Через сорок дев'ять років, сім місяців і дев'ятнадцять днів після того, як Баку був винесений довічний вирок, його помилували. Йому все ще належала третина прибутку найбільш процвітаючого ресторану на Манхеттенені, і капітал, який нагромадився за багато років, зробив його багатою людиною. Йому було дев'яносто шість років.

Зал Бетховена знову переповнений. Відпочиваючі з усієї Сонячної системи; любителі музики — власники абонементів; старі, які доживають життя в Центрі, — уся сорокатисячна юрба нетерпляче колихалася в чеканні диригента. Коли він вийшов, із усіх дванадцяти ярусів гримнули оплески.

Ерлін Бак сидів на своєму постійному місці в задніх рядах партеру. Він навів бінокль і розглядав оркестр, знову міркуючи про те, на що можуть бути схожі звуки контрабаса. Усі його прикрості залишилися на Ганімеді. Життя його в Центрі стало нескінченним потоком чудесних відкриттів.

Зрозуміло, всі не пам'ятали Ерліна Бака, музикороба й вбивцю. Бо вже цілі покоління людей не пам'ятали комерсів. І все-таки Бак почував, що всього цього домігся він — точнісінько так само, немов би він побудував цей будинок і сам Центр власними руками. Він витягнув перед собою руки, знівечені за багато років на рудниках. Його пальці були розплющені, тіло покалічене каменями. Він не шкодував про будь-що. Він зробив свою справу як належить.

У проході за ним стояли два білетера. Один вказав на нього пальцем і прошептав:

— Ну і тип, от цей! Ходить на всі концерти. Навіть одного не пропустить. Просто сидить отут у задньому ряді і розглядає людей. Кажуть, він був одним з колишніх музикоробів багато років тому.

— Може, він музику любить? — сказав інший.

— Та ні. Ці колишні музикороби нічого розуміли в музиці. І зрештою — він же ж зовсім глухий.